

ISSN 0350-185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVII

У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА МИЛКУ ИВИЋ

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Рајна Драјићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова, др Софија
Милорадовић, др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Предраг Пијер,
др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Сјанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Виктор Фригман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2011

ЕВА ХАВЛОВА
(5. јули 1929 – 2. април 2010)

Вест о смрти Еве Хавлове није толико изненадила колико је растурила оне који су је познавали. Да јој је здравље било нарушено, знало се већ неко време. Без њеног учешћа у раду и без подстицаја које је давала другима, изврсна брњанска етимолошка радионица, сјајан колектив вредних научника у који је Ева Хавлова уградила читаву себе и чији је стожер била годинама, више неће бити исти као пре. Ева Хавлова је била талентовани лингвиста, надахнути словенски и индоевропски етимолог, а надасве марљиви лексикограф. Њеним одласком славистика и словенска етимологија остају без једног изузетног посленика, а словенска етимолошка лексикографија без великог ударника. Ово није куртоазна фраза којом се испраћа неко ко је зашао у девету дценију живота, већ указивање на несвакидашњу околност да животни и радни елан Еве Хавлове током готово шест дценија бављења лингвистиком никако није јењавао. Напротив. Она је и током последњих десетак година, када је већ увелико зашла у јесен живота, била не само активни учесник различитих догађања на словенској етимолошкој сцени (Славистички конгрес у Кракову 1998, брњански етимолошки симпозијуми 1999, 2002, 2005, 2008, председавање Етимолошком комисијом Славистичког комитета 2000–2004) већ и агилни коаутор и уредник двогодишњих издања свезака старословенског етимолошког речника (*Etymologický slovník jazyka staroslověnského*), писац низа оригиналних радова, рецензент и уредник многих публикација. Таква активност је ретка привилегија оних који никад не губе радозналост и свежину духа.

Ева Хавлова је рођена 5. јула 1929. у Опави, одакле се 1938. преселила у Брно, где је провела читав живот и ту умрла 2. априла

2010. године. Још током основних студија руског и латинског језика (оконаних 1952. године) ушла је и у индоевропеистику, коју је на Масариковом универзитету у Брну тада предавао велики чешки слависта, балтиста и индоевропеиста Вацлав Махек. Од пресудног значаја за њен даљи рад и научни развој био је сусрет са Махеком, као и околност да је 1952. године у оквиру тадашњег Института за славистику основана етимолошка радионица (данас је то Етимолошко одељење Института за чешки језик Чешке академије наука), са задатком да изради етимолошки речник словенских језика (*Etymologický slovník slovanských jazyků*). Махек, који је тим послом руководио, већ 1953. године, ангажовао је Еву Хавлову. Она ће остати верна том задатку, и трајно везана за њега, од почетничког исписивања листића за картотеку (што никада није сасвим престала да ради), преко уређивања пробне свеске тог речника (која је изашла 1966. године), до измене његове концепције¹ и окончања пројекта,² а затим оснивања новог пројекта којим је онда дуго руководила (једно време и званично, а потом изнутра, неформално). Наиме, Ева Хавлова је дошла на идеју – коју је успела и да спроведе – да се огроман материјал сакупљен у картотекама недовршеног речника, као и велики стручни потенцијал дотадашњих сарадника, искористи тако што би се они упустили на изради једног новог етимолошког речника, етимолошког речника старословенског језика. Замисао је била да се глосар тог речника ослони на тада већ скоро окончан, монументални речник старословенског језика (*Slovník jazyka staroslověnského*, који је од 1958. до 1997. године излазио у Прагу, под редакцијом Ј. Курца), и да се у обраду одредница укључе сва актуелна достигнућа словенске и индоевропске етимологије и упоредне лингвистике. Ева Хавлова је са још неколико сарадника већ 1986. године (у часопису *Slavia* 55/4, 337–354) приредила двадесетак пробних одредница и изложила принципе рада на будућем речнику, да би његова прва свеска била објављена већ 1989. године. Од тада је изашло петнаест свезака, у уредном интервалу од две године, и то упркос бројним изменама прилика, крњењу састава ауторског колектива, организационим и финансијским проблемима. Велика

¹ То је довело до публикавања двотомног издања тог речника 1973–1980. године, са поднасловом *Slova gramatická a záměna* (које су потписали Ф. Корећни, В. Šaur, В. Polák).

² Према абecedном попису, који је Махек на почетку саставио, речник је писан све до 1983. године, од слова *n-* до слова *p-*, али никад није објављен интегрално већ само у сегментима, који су излазили у часопису *Slavia*.

заслуга за ту постојаност припада Еви Хавловој, која је, осим ауторства многих одредница овог речника, све до 1994. године била његов главни уредник (и потом је остала члан редакције). Већ само покретање и привођење крају овако великог речника (на скоро хиљаду страница великог формата, двостубачно уређених, дошло се до краја слова S-), било би довољно за једно животно дело (а Хавлова га је започела тек у шестој деценији свог живота). Међутим, опус Еве Хавлове много је већи и ширег опсега. Осим петнаест свезака ESJS, само на пољу етимолошке лексикографије она је била сарадник и уредник, готово анонимно, а суштински конструктивно и незамењиво, у још неколико речника: од учествовања у састављању одредница за колективни речник општесловенског лексичког фонда (*Všeslovanská slovn' zásoba*, Praha 1964),³ преко редиговања другог издања Махековог речника (*Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, према првом *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957), до скромног потписивања као рецензент још једног ауторског речника (Jiří Rejzek, *Český etymologický slovník*, Praha 2001).

Склоност ка тимском раду испољила је и својим учешћем у још неколико колективних дела: у прилозима за публикацију *O češtině každodenní* (Brno 1984), у писању поглавља о етимолошкој лексикографији за *Manuál lexicografie* (Praha 1995), састављању више одредница за *Encyklopedický slovník češtiny* (Praha 2002), као и у извршном приручнику о етимолошким истраживањима (Radoslav Večerka a kolektiv: *K pramenům slov. Uveden' do etymologie*, Praha 2006).⁴

Својеврсни је парадокс да је прва монографија под именом Еве Хавлове, о називима сисара у чешком језику (*České názvi savců. Historicko-etymologická studie*, Praha 2010 = *Studia etymologica Brunensia* 10), иако састављана као резултат њених дугогодишњих интересовања и проучавања, издата тек постхумно, у коначној редакцији њених сарадница Илоне Јанишкове и Хелене Карликове.

Ауторски рад Еве Хавлове огледа се у чланцима и студијама које је објављивала у угледним славистичким часописима (чешким, руским, пољским, бугарским, македонским, немачким – нажалост ни у једном нашем), као и у бројним зборницима (махом по позиву,

³ Његово друго издање, *Základní všeslovanská slovní zásoba*, објавио је Ф. Копечни у Прагу 1981.

⁴ Више о томе у нашем приказу, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIII/1, Нови Сад 2010, 211–216.

у поводу јубилеја истакнутих чешких и словенских етимолога). Њена истраживања појединих речи или лексичких скупина, на словенском и индоевропском плану, поникла су из лексикографске праксе али се на томе нису завршавала. Њени теоријски радови имају упориште у конкретном материјалу, пре свега дијалекатском (била је позната по ишчитавању дијалекатских речника разних словенских језика „од корица до корица“). Посебну пажњу је поклањала семантичком аспекту етимолошких истраживања, нарочито семантичким калковима, семасиологији, упоредној ономасиологији, хомонимији, остајући при том велики поборник класичног метода „Wörter und Sachen“.

Тематика која је Еву Хавлову највише занимала био је биљни и животињски свет, односно фитонимија и зоологија, којима је посвећена већина њених радова, као и већ поменута монографија о сисарима. Нажалост, њена докторска дисертација из 1965. године, *Názvy pro „věk“ a „věčnost“ v indoevropských jazycích* остала је у рукопису (осим једног дела, објављеног у виду чланка, двадесет година касније).

Свестраност Еве Хавлове, као човека и као научника, огледала се и у њеној бризи за очување наслеђа њених претходника, непосредних и индиректних учитеља: старијег колеге Франтишека Копечног, учитеља Вацлава Махека, великог али запостављеног чешког филолога XIX века, Антонина Маценауера. Тако је Ева Хавлова била коуредник књиге сабраних популарних чланака Ф. Копечног (*Dobrodružství etymologie*, Praha 2009 = *Studia etymologica Brunensia* 7). О Махеку и његовом делу писала је у више наврата, осветљавала елементе његове методологије, указивала на јаке и слабе стране његових тумачења, а за двотомну монографију његових сабраних дела (*Sebrané spisy Václava Machka*, која ускоро треба да се појави у оквиру серије *Studia etymologica Brunensia*), приредила је (на основу сопствених бележака) досад необјављено Махеково предавање о индоевропском лексичком фонду. Пошто је недавно објавила избор из Махекове кореспонденције са колегама, из тога се родила замисао да се сва његова сачувана писма публикују обједињена у једном од наредних издања исте серије. Међу великим пословима које је током последњих десетак година започела и готово до краја изнела, била је и иницијатива за откривање и објављивање радова из Маценауерове рукописне заоставштине. И о томе је написала пар чланака, а стигла је и да за штампу приреди његове прилоге познавању старопруског језика (*Beiträge zur Kunde der altpreußischen*

Sprache, Praha 2010 = *Studia etymologica Brunensia* 8). Болест са којом се Ева Хавлова носила последњих година утицала је на квалитет њеног живота, али није умањила њен изванредни радни учинак.

За безмало шест деценија преданог стручног и научног рада Ева Хавлова је иза себе оставила огромно и разноврсно дело. Иако никад није била ангажована у настави, своје пребогато искуство ипак је преносила на млађе нараштаје, на више генерација својих сарадника на речнику. Тако је створила неизбрисив траг у њиховом формирању, као и најлепше успомене у сећањима свих колега који су имали срећу и част да је упознају и да са њом сарађују.

Јасна Влајић-Појовић*
Институт за српски језик САНУ
Београд

* jasna.vlajic@isj.sanu.ac.rs